

Ганна БАЛЯНТ

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Розглянуто напрями та цілі спрямування іноземних інвестицій у банківській сектор. Проаналізовано діяльність іноземних інвесторів у банківському ринку України. Запропоновано шляхи подолання певних негативних наслідків функціонування іноземних банківських установ у вітчизняній банківській системі для забезпечення її стійкості.

В останні роки для глобалізації притаманне посилення впливу транснаціональних процесів (економічних, політичних, культурних тощо) на розвиток національних економік. Особливої динаміки ці процеси набули у фінансово-кредитному секторі, що проявляється у взаємопроникненні капіталу, прискоренні його мобільності. Це, як правило, призводить до взаємозалежності національних господарських структур. Зазначимо, що мають місце тенденції економічної залежності країн, що розвиваються, від високорозвинених країн [8, 80]. Поряд з позитивними наслідками глобалізації є чимало істотних ризиків для національних економік. Безпека економічного розвитку становить ключову складову політики кожної держави. Особливо важливою вона є для країн, які знаходяться у процесі системних трансформацій. Зазначене обумовлює *актуальність та практичну значимість* проблеми впливу глобалізації на банківську систему.

Значний внесок у *розробку питань теорії і практики* функціонування банківських систем здійснили вітчизняні вчені, зокрема О. Дзюблюк, С. Науменкова, А. Мороз, Л. Примостка, М. Савлук, В. Геєць. Відзначимо роботи низки провідних світових фахівців, зокрема Е. Долана, Р. Лівайна, в яких розглядаються особливості сучасної банківської справи. Однак динамічний розвиток банківської індустрії розвинених країн істотно вплинув на ефективність та конкурентоспроможність банківських секторів менш розвинених країн. Вказані процеси в міжнародних економічних відносинах, позначилися на економічній ситуації в Україні, тому виникли нові актуальні проблеми, що вимагають своєчасного вирішення. Врахування останніх тенденцій розвитку світової банківської індустрії важливе для визначення стратегії функціонування вітчизняної банківської системи. Не зменшуючи значимості існуючих наукових напрацювань, все ж потрібно відзначити, що залишаються недостатньо вивченими сучасні тенденції і перспективні напрями розвитку банківської діяльності.

Питання впливу глобалізації, зокрема її фінансової складової, на стабільність, фінансову стійкість та надійність вітчизняної банківської системи ще недостатньо досліджені. Враховуючи короткий період з початку інтеграції України до світового господарства, вважаємо доцільним провести аналіз вказаних процесів у окремих

країнах. Досвід багатьох держав з перехідною економікою, де акцент був зроблений на зовнішні інвестиції, показав, що банківські системи цих країн майже повністю складаються з великих міжнародних банків (країни Південної Америки та ЦСЄ). Тому, банки з іноземним капіталом починають здійснювати вирішальний вплив на характер та пріоритети економічного розвитку в цих державах, контролювати найбільш ефективні сфери діяльності.

При цьому ці банки мають специфічні стратегічні пріоритети, які, частіше за все, не збігаються з національними інтересами. Більше того, рішення про умови надання кредитів можуть прийматися з урахуванням міжнародних клієнтів чи акціонерів материнського банку, що в більшості випадків може означати відмову у фінансуванні конкурентних виробництв. Така схема розвитку банківської системи призведе до порушення цілісності економічних інтересів держави, суттєво гальмуючи розвиток національного виробництва, перш за все, малого та середнього бізнесу. Наслідок – зростання безробіття та інших соціальних проблем, з якими протягом останніх років зіштовхуються країни Східної Європи, зокрема, Польща. Для збереження економічного суверенітету країни доцільним було б запровадження системи державного регулювання присутності іноземного капіталу в сукупному капіталі банківської системи.

В минулому десятилітті спостерігалась безпрецедентна активність міжнародних банків у країнах Центральної і Східної Європи (ЦСЄ). Відкриття банківського сектора країн ЦСЄ збіглося в часі з виведенням капіталів Транснаціональних банків (ТНБ) з азіатського регіону та пошуками напрямів передислокації капіталу. На сьогодні цей регіон відзначається найвищим рівнем іноземної діяльності на його банківських і фінансових ринках. Лібералізація фінансових систем цих країн призвела до того, що іноземні філії і підрозділи володіють 60–90% банківських активів (рис. 1), що істотно впливає на характер та пріоритети економічного розвитку.

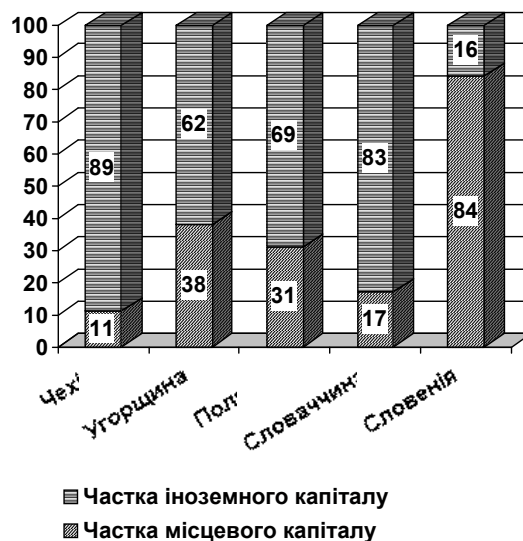

Рис.1. Частка іноземного капіталу у структурі сукупних активів банків країн Центральної та Східної Європи

Основними чинниками, які сприяли приходу іноземних банків в країни ЦСЄ, були наступні:

- стабілізація макроекономічного розвитку (стабілізація рівня цін, валютного курсу тощо);
- успішне проведення макроекономічних реформ (приватизація державних підприємств, лібералізація цін, підвищення відкритості економіки);
- реформування інституціональної структури економіки (прийняття необхідних змін до законодавства, забезпечення ефективного механізму державного регулювання економіки).

Виокремимо мотиви, якими керуються іноземні інвестори, що направляють свій капітал в банківські ринки за кордон:

- обслуговування та підтримка власних клієнтів, які розгорнули свою діяльність в іншій країні;
- пошук вигіднішого регуляторного режиму;
- прагнення розширити власний бізнес за рахунок більш прибуткових ринків зі слабшою конкуренцією та низьким рівнем податків;
- надання фінансової та технічної допомоги банківським системам менш розвинутих країн та країн з перехідною економікою.

Таким чином, банки виходять на ненасичені, менш розвинуті з нижчою ефективністю ринки для того, щоб реалізувати свої конкурентні переваги, якісні послуги, більший розмір капіталу, ефективніше управління ризиками. Тобто, як зазначено в роботі О. Курило, проникнення банків за кордон пов'язане, перш за все, з їх прагненням реалізувати власні цілі [9, 12].

В країнах ЦСЄ, тоді ще потенційних кандидатах до вступу в Європейський Союз, – стрімке проникнення іноземного капіталу стимулювалось різними способами з метою швидкої перебудови їх фінансових систем. Іноземні інвестиції відіграли вирішальну роль в процесах приватизації та реструктуризації банківських систем. Було відзначено позитивний вплив менеджменту іноземних фахівців на ефективність фінансового посередництва. Найважливішими цілями програм лібералізації в цих країнах були: ріст капіталізації банківських систем та покращення їх ефективності. Однак, коли процес приватизації в більшості цих країн було завершено, постало питання – чи сприяють іноземні банки фінансовій стабільності приймаючих країн.

Досвід країн ЦСЄ свідчить про неоднозначні потенційні результати присутності іноземного капіталу на фінансових ринках. Спочатку банки з іноземним капіталом у цих країнах зосереджувалися на високоприбуткових фінансових операціях, особливо у сфері зовнішньо-економічної діяльності найбільших і найприбутковіших клієнтів, які перейшли до них на обслуговування з місцевих банків. Згодом їх інтереси поширилися на сферу обслуговування потреб малих і середніх підприємств та роздрібного бізнесу. Загалом у банківському секторі країн ЦСЄ найшвидших темпів і обсягів набуло споживче кредитування. Споживчі кредити використовуються переважно для придбання імпортованих товарів, що, в свою чергу, спричинює зростання зовнішньо-торгівельного і поточного платіжних дефіцитів. При цьому в цих країнах відсутня надійна система управління ризиками, що, на думку експертів, може

призвести до масового неповернення кредитів та криз які, наприклад, мали місце в Хорватії у 2002–2003 рр. [1, 63].

В Україні перші представництва іноземних банків з'явилися на початку 1990-х років. Даний процес активно розпочався тоді, коли Україна ще не визначила на державному рівні правові інструменти регулювання обсягу та ролі іноземного капіталу в національній банківській системі. У цей період діяльність іноземних банків мала спекулятивний характер. У 1994 році вже функціонувало 12 банків з іноземним капіталом. Станом на 01.01.2005 р. частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків становила лише 9,6%. Однак за 2005 рік кількість банків з іноземним капіталом зросла на 121%, а частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків станом на 01.01.2006 р. становила вже 19,5% і продовжує зростати – на 01.01.07 – 27,6% (табл. 1).

Таблиця 1

Співвідношення іноземного та національного капіталу в банківській системі України [11, 50]

№ п/п	Назва показника	01.01. 2001	01.01. 2002	01.01. 2003	01.01. 2004	01.01. 2005	01.01. 2006	01.01. 2007
1	Кількість діючих банків	153	152	157	158	160	165	170
1.1	Із них: з іноземним капіталом	22	21	20	19	19	23	35
1.1.1	У тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	7	6	7	7	7	9	13
2	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	13,3	12,5	13,7	11,3	9,6	19,5	27,6
3	Загальні активи, млн. грн.	39866	50785	67774	105539	141497	223024	353086
4	Пасиви, всього, млн. грн.	37129	47591	63896	100234	134348	213878	340179
5	Балансовий капітал млн. грн.	6507	7915	9983	12882	18421	25451	42566

Упродовж 2005–2006 рр. іноземні інвестиції в банківський сектор країни склали майже 5 млрд. дол. У минулому році іноземні інвестори придбали акції українських банків на суму майже 3 млрд. дол., що вдвічі більше порівняно з 2005 роком. При цьому за цей рік під контроль іноземного капіталу перейшли ще 13 банків. На сьогодні іноземцями контролюється 32 вітчизняних банки. Невдовзі очікується продаж ще п'яти великих банків, за оцінками експертів на суму 2 млрд. дол. [4, 56].

Переважаюча частина іноземних інвестицій у банківський сектор припадає на країни Заходу. Найбільшими є капітали банків Франції – 20%, Австрії – 22%, Італії – 18% (рис. 2).

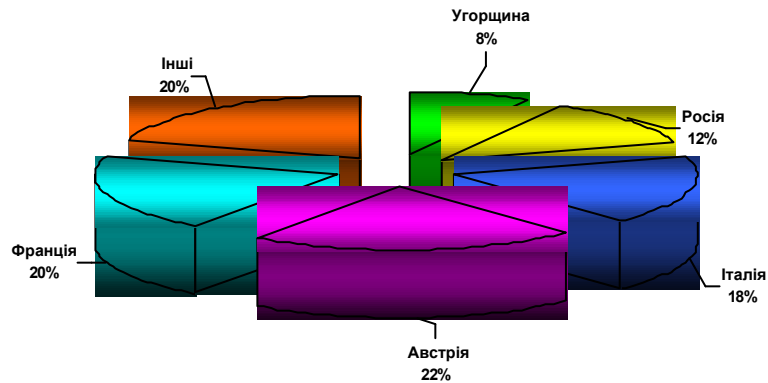

Рис. 2 Структура іноземного капіталу в українській банківській системі [4, 57]

Варто зазначити, що в окремих сегментах вітчизняного банківського ринку, причому найбільш прибуткових, іноземні банки зайняли лідируючі позиції. Так, частка ринку кредитування фізичних осіб іноземними банками складає 46%, іпотечного кредитування – більше 65%, кредитування юридичних осіб – 31% [4, 59]. Разом з тим, на повну потужність працювали лише ті іноземні банки які завершили угоди з продажів. Решта банків, що були придбані іноземними інвесторами минулого року, перебували в процесі передпродажної підготовки, спрямовували ресурси на ребрендінг, трансформацію й інтеграцію в материнські структури. Тому, після завершення цих процедур нові власники будуть інтенсивніше входити в український банківський сектор.

Іноземні інвестиції в банківській системі, беззаперечно, важливі як надходження додаткових фінансових ресурсів, нових банківських технологій, підтримки конкуренції між банками тощо.

Разом з тим, все це виправдано, коли вже склалася національна банківська система, що спирається на власну ресурсну базу. Однак відомо, що рівень монетизації в Україні (приблизно 30% від ВВП) є значно нижчим від рівня країн з розвинутою економікою, де цей показник наближається до розміру ВВП або навіть перевищує його. Суттєво меншим є і сам розмір ВВП. В умовах, коли ці показники є не співставними, прихід в Україну іноземних філій, діяльність яких буде регулюватися розміром капіталу материнського банку, поставить іноземні банківські установи у вигідніше становище при неможливості з боку українських банків скласти їм адекватну конкуренцію.

Для порівняння, активи та капітал всієї банківської системи України є меншими, ніж ті, якими володіє середній європейський банк. За цих умов не буде виконуватися принцип “рівних конкурентних можливостей”, який підтримується багатьма міжнародними організаціями.

Таким чином, в останні роки в Україні відбуваються стрімкі зміни в присутності іноземного капіталу в банківському секторі. Як зазначає В. Зимовець, приплив іноземного банківського капіталу в обсягах, що значно перевищують місцевий,

спричиняє послаблення позицій місцевих банків і дієвість підойм державного монетарного регулювання [7, 80]. Відтак є загроза поступового збільшення впливу іноземних інвесторів на банківську систему України та витіснення вітчизняних банків із традиційних для них секторів фінансового ринку. Зважаючи на те, що банківська система, фактично, є гарантом фінансової безпеки держави, її залежність від кон'юнктури на світових ринках зробить її вразливішою до глобальних фінансових криз. За таких умов постають питання не лише збереження конкурентних переваг вітчизняних банків, а й розвитку та захисту банківської системи й національної безпеки.

Найпоширеніші форми експансії іноземних інвесторів у банківських секторах – відкриття власних філій, придбання (створення) невеликих дочірніх банків, а також купівля великих місцевих банків із розвинутою мережею підрозділів з метою повномасштабної експансії на фінансові ринки цих країн.

Головною стратегією проникнення іноземного капіталу до банківської системи України в останні роки стало придбання вітчизняних банків із розвинутою мережею підрозділів.

Беручи до уваги той факт, що в Україні розглядається питання лібералізації доступу іноземних банківських структур на фінансовий ринок, зокрема щодо дозволу відкриття іноземними банками своїх філій у світлі майбутнього вступу до Світової організації торгівлі (СОТ), досвід законодавчого регулювання доступу та діяльності філій іноземних банків на ринках інших країн з перехідною економікою, у яких спостерігається досить високий рівень присутності іноземного капіталу, буде корисним для вивчення та використання у вітчизняній практиці. У закордонній практиці існує декілька критеріїв доступу до банківського ринку. Вони стосуються обмежень кількості іноземних банків та їх підрозділів; розміру їх активів; видів операцій; кількості задіяного персоналу; допустимого рівня участі іноземного капіталу. У кінцевому підсумку всі застереження повинні забезпечувати цілісність і стабільність фінансової системи.

Аналіз діяльності іноземних банків вказує як на позитивний, так і на негативний вплив на національні банківські системи та фінансову стабільність приймаючої країни. В процесі дослідження цієї проблеми нами було згруповано можливі позитивні фактори впливу діяльності іноземних банків на національну економіку, зокрема такі як:

- розвиток фінансових інновацій, що покращить якість обслуговування клієнтів;
- зниження вартості стандартизованих банківських продуктів, що є результатом як підвищення продуктивності праці, так і зростання конкуренції;
- розвиток інфраструктури фінансового ринку (посилення прозорості, запровадження високих стандартів діяльності, вільний обмін управлінською інформацією);
- розширення кооперації на фінансовому ринку, що передбачає об'єднання банків та суб'єктів господарювання з метою пільгового кредитування та пріоритетного банківського обслуговування
- імпорт високих стандартів менеджменту, продуктивності та контролю за ризиками;

– впровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО) та звітності, які появились внаслідок інтеграційних процесів у світовій економіці і спрямовані на зближення бухгалтерського обліку та звітності в різних країнах світу. Загалом МСБО – це динамічна система принципів, методів та процедур ведення бухгалтерського обліку, яка відіграє позитивну роль у вдосконаленні національного бухгалтерського обліку та звітності й інтеграції держави у світове співтовариство;

– поліпшення інвестиційного клімату, перш за все, за рахунок більш доступних кредитів іноземних банків та росту довіри закордонних інвесторів до економічної ситуації в країні.

Доцільним вбачається виокремлення можливих негативних результатів функціонування іноземних банківських установ у вітчизняному банківському секторі:

– українські банки можуть не витримати конкуренції, оскільки прихід великих іноземних банків на ринки, що розвиваються, як правило, призводить до зниження прибутковості діяльності місцевих банків. Тому вітчизняні банки можуть залишити ринок внаслідок поглинання або банкрутства, що за певних обставин може спричинити монополізацію іноземними банками українського ринку банківських послуг;

– підвищення частки проблемних кредитів у портфелях тих вітчизняних банків, які не в змозі конкурувати з іноземними банками, у зв'язку з чим, аби зберегти частку ринку, вони приділятимуть менше уваги ризиковості кредитів;

– зменшення обсягів кредитування малого та середнього бізнесу, який зазвичай не влаштовують стандартизовані фінансові продукти. Крім того великі банки орієнтуються як правило на роботу з великими клієнтами;

– встановлення контролю іноземними банками над деякими економічно вигідними секторами економіки, що у перспективі може призвести до втрати фінансової та економічної незалежності країни та погіршить її економічну безпеку;

– виникнення проблем у сфері банківського нагляду, оскільки не розроблено уніфікованих правил контролю за ризиками і порядку відшкодування збитків філій іноземних банків;

– відтік прибутків з території України. За специфікою своєї діяльності філії, як структурні підрозділи іноземних банків, не здійснюють формування капіталу. Таким чином, дохід, отриманий від їх діяльності на території України, після сплати податку буде повністю переведений до іноземного банку, тоді як прибутки українських банків (в тому числі і з іноземним капіталом) в переважному розмірі залишаються в Україні та спрямовуються на капіталізацію банків;

– можливість зниження стабільності роботи банківської системи внаслідок відтоку іноземного капіталу у випадку погіршення економічної ситуації в Україні чи країнах походження іноземного капіталу.

Задля усунення негативних наслідків діяльності іноземних банківських установ та недопущення втрати контролю за банківською системою Національному банку доцільно задіяти певні регулятивні та контрольні важелі:

– розроблення механізму відбору потенційних іноземних претендентів на заснування власного банку в Україні чи купівлю вітчизняної банківської установи, який би включав заходи, покликані не допустити в Україну банківські установи із

сумнівною репутацією або такі, що орієнтуються на проведенні ризикових операцій з грошима кредиторів і вкладників. Процедура реєстрації, повинна забезпечувати виявлення таких банків, які можуть дестабілізує вплинути на національну банківську систему. Зокрема, як свідчить досвід інших країн, не варто приймати державні банки інших країн, бо вони можуть переслідувати певні політичні цілі, що негативно може позначитись як на певних секторах економіки, так і на банківській сфері; чи так звані "летючі капітали", що шукають ринки, де можна заробити швидкі гроші; створення філій, як зазначено в праці [13, 63], може зацікавити не вельми надійні банки, відтак є загроза вимивання через них коштів українських підприємств чи відмивання так званих "брудних" грошей. Ці питання набувають ще більшої актуальності з огляду на те, що в разі ліквідації чи неплатоспроможності філії всі проблеми доведеться вирішувати за законодавством країни-реєстратора іноземного банку;

- введення нормативу мінімальної частки інвестування банками з іноземним капіталом вітчизняних підприємств. Це дозволило б залучати іноземний капітал у розвиток як малого бізнесу, так і менш привабливих, з позиції іноземних банків, секторів економіки;

- збільшення мінімального розміру регулятивного капіталу для банківських установ за участю іноземного капіталу. Такий захід забезпечив би підвищення стабільності роботи останніх та посилення підтримки вітчизняної економіки;

- встановлення максимальної частки іноземного капіталу в капіталі української банківської системи. В окремих країнах оптимальним значенням цього обмеження вважається 49 відсотків, яке дозволяє залучати іноземний капітал в економіку, не допускаючи суттєвого ризику погіршення стабільності роботи банківської системи, дає можливість зберегти стійкість вітчизняних банків та відносну керованість іноземних; пом'якшити негативні прояви діяльності останніх та використати їх фінансовий потенціал;

- розроблення механізму підвищення конкурентоспроможності українських банків для зниження ризику порушень функціонування конкурентного середовища банківського ринку в Україні;

- укладення угод із наглядовими органами країни місцезнаходження материнського банку.

Загалом, беручи до уваги норми, що діють в Європейському Союзі, як і умови функціонування економіки України, немає сенсу закривати вітчизняну банківську систему перед іноземним капіталом, а необхідно створити умови, в яких українські банки зможуть виконувати свої функції та потрібно знайти рівновагу між нестачею внутрішніх заощаджень для розвитку економіки держави і критичною масою залучених іноземних інвестицій.

Таким чином, проблема оптимальної участі іноземного капіталу та його форм в українській банківській системі потребує систематизованого аналізу. Адже стратегія функціонування банківської системи має визначатися через принципи та логіку стратегії економічного розвитку України. Нині необхідні наукові розробки, аби визначити адекватні національним інтересам принципи побудови банківської системи та створити ефективний захист від неконтрольованого зовнішнього

поглинання вітчизняної банківської системи. Потенційним ризикам, що можуть виникнути в процесі діяльності іноземних банків, можна запобігти шляхом створення належних законодавчих рамок.

Збільшення присутності іноземного капіталу в національній банківській системі має відбуватися з урахуванням усіх позитивних і негативних чинників, щоб забезпечити дотримання національних інтересів та уникнути загроз фінансовій безпеці банківської системи України.

Література

1. Бутенко О. Іноземні банки на фінансових ринках країн Центрально-Східної Європи // *Банківська справа*. – 2005. – № 3. – С. 62–69.
2. Верников А. Стратегии иностранных банков в России // *Вопросы экономики*. – 2002. – № 12. – С. 80.
3. Власюк В. Є. Формування фінансово-кредитної системи в умовах світової глобалізації // *Фінанси України*. – 2005. – № 12. – С. 89–94.
4. Гриньков Д. Вторжение // *Бизнес*. – 2007. – № 1–2. – С. 57–63.
5. Гладких Д. Проблеми і перспективи залучення іноземних інвестицій у банківську систему України // *Вісник Національного банку України*. – 2006. – № 10. – С. 13–15.
6. Дзюбляк О. Грошово-кредитна система України у контексті глобалізаційних процесів // *Вісник Тернопільського державного економічного університету*. – 2006. – № 2. – С. 7–20.
7. Зимовець В. Про інтеграційні процеси у світовому фінансовому секторі / *Економіка України*. – 2006. – № 1. – С. 80–88.
8. Курило О. Глобалізація фінансових ринків // *Політика і час*. – 2005. – № 4. – С. 77–82.
9. Масленников В. В., Соколов Ю. А. Національні банківські системи // *Банки та банківські системи*. – 2006. – № 3. – С. 4–15.
10. Міщенко В. Набок Р. Роль іноземного капіталу в банківському секторі країни // *Вісник Національного банку України*. – 2005. – № 11. – С. 38–44.
11. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2007 року // *Вісник Національного банку України*. – 2007. – № 2. – С. 50.
12. Патрікац Л. Бойчук Л. Євроінтеграційний курс України: на перехресті досліджень і висновків. Нотатки з конференції // *Вісник Національного банку України*. – 2006. – № 8. – С. 3–9.
13. Уманців Ю. Розвиток національної банківської системи в умовах глобалізації світової економіки // *Вісник Національного банку України*. – 2006. – № 10. – С. 60–65.
14. Херреро Г., Симон Н. Иностранные банки и финансовая стабильность в Новой Европе // *Банки та банківські системи*. – 2006. – № 4. – С. 50–58.
15. Хюпкес Є. Правова основа для проникнення іноземних банків // *Банки та банківські системи*. – 2006. – № 4. – С. 4–11.
16. Шпиг Ф. І. Перспективи лібералізації доступу іноземного капіталу в банківську систему України // *Банки та банківські системи*. – 2006. – № 4. – С. 15–29.

Редакція отримала матеріал 24 травня 2007 р.